

noemt. Wat jij vertelt spreekt dat enigszins tegen, maar misschien doen ook de prehistorische muurschilderingen in grotten dat...

WILLY: Ik heb toen echt verbaasd gestaan over die nadrukkelijke aanwezigheid van theater in landen waar je dat – ook om religieuze redenen – niet verwacht. Er is daar veel theater, ondergronds en bovengronds; er is een jaarlijks festival in Amman en het eerste dat men ons vertelde toen we daar aankwamen was dat de directeur van het festival in de gevangenis zat...

Maar ik weet niet of ik – zoals Alain Platel en anderen nu in Palestina doen – daar aan een project zou kunnen gaan werken. Misschien kan ik dat niet aan of ben ik bang neergeschoten te worden. Ik weet niet of ik me daar schuldig over voel. Je komt dan weer bij die vraag die Sara stelde: of je niet reactionair bezig bent omdat je blijft doorgaan met repeteren, terwijl je naar de begrafenis van die vermoorde Marokkaan in Borgerhout zou willen gaan. Het is absurd, maar je bent hier geboren, je zit in je eigen context. Je bent hier uit de lucht gevallen en blijven botsen. We wonen in een van de rijkste landen van de wereld en ik kan ook wel genieten van het comfort hier en tegelijkertijd beseffen dat wij deze luxe slechts kunnen hebben op de kap van anderen: dat zijn dan weer inhouden die je de hele tijd meepakt in je werk.

De zelfbeschikking van de speler waar Sara en jij het over hebben, lijkt mij een heel belangrijk gegeven, maar zelfs dat mag je niet als een 'verworvenheid' beschouwen. Ik heb in mijn jeugd op een bepaald moment beslist

niet meer naar de mis te gaan en heb toen gedacht: met religie hoef ik me de rest van mijn leven niet meer bezig te houden, dat is een verworvenheid. En je stelt vast dat de tijd waarin we leven je verplicht om opnieuw met religie bezig te zijn. We kunnen alles opnieuw verliezen; als je aan je eigen dingen gaat vasthouden, dan zit je pas in het verlies, want dan ga je de rest van de werkelijkheid negeren. Je kan niet voor jezelf dingen uitmaken en dan denken dat de wereld zich daarnaar gaat organiseren. Abortus, homohuwelijken, vrouwenemancipatie enzovoort: het kan morgen allemaal opnieuw van tafel worden geveegd.

MARIANNE: We hebben toch heel lang rondgelopen met die vooruitgangsgedachte. Met het beeld dat de geschiedenis sinds – pakweg – de Franse revolutie die van de gestage, onomkeerbare emancipatie van het individu was. Dat is een hoop waaraan ik me althans heel lang heb vastgehouden: ik herinner me nog hoe getroffen ik was toen ik Liz LeCompte van The Wooster Group in een interview in 1983 hoorde zeggen: voor mij bestaat er geen vooruitgang. Ik beseef dat het dunne laagje veranderingen dat in de laatste jaren in theater en dans gerealiseerd is in een handomdraai kan worden weggeveegd (ik denk nogmaals aan het voorbeeld van Forsythe in Frankfurt). Ik stel ook vast dat theorie en praktijk, die ik samen met vele anderen gedurende mijn hele leven dichter bij mekaar heb proberen te brengen, op dit moment verder van elkaar afstaan dan ooit. Het klopt als je zegt dat er geen verworvenheden zijn. Dat is ook de basis van creatie: het steeds weer op-

nieuw beginnen. Maar het besef van geschiedenis – en daarin wellicht het besef dat een situatie heel erg kan zijn, maar nooit tot in der eeuwigheid blijft duren – bevat altijd een troost voor mij. Als je alleen maar 'dit moment van de wereld' bekijkt zonder historisch perspectief, zoals vandaag maar al te vaak gebeurt, dan word je toch wanhopig, niet?

WILLY: In de zin dat als je twee kinderen in een kamer opsluit met één ijsje, je gegarandeerd een gevecht krijgt. Dat zal altijd wel zo zijn, tenzij je dat mechanisme in banen kan leiden. Wat de wanhoop tegenspreekt is de voortdurende beweging, de verandering; en dus ook de verandering van wat je 'verworven' acht. Op het moment dat je het systeem achter je eigen verworvenheden begint te zien, ben je je eigen graf aan het graven. Wij kiezen voor het theater als onderdeel van de werkelijkheid en proberen daarin de dingen die we rondom ons zien om te zetten in iets anders om er terug over te kunnen praten. Eigenlijk moet je alles – ook de zogenaamde verworvenheden – telkens weer op losse schroeven zetten; niet in de zin van ondermijnen, maar gewoon om te weten dat er eigenlijk nooit een eindpunt is. Als je echt iets wil veranderen moet je wellicht een andere plek in de werkelijkheid kiezen, in de politiek of in de economie misschien, maar met het machteloze van wat wij doen moeten wij vrede nemen. We zitten in een paradijselijk gebied, maar we hangen aan draadjes; morgen kan het gedaan zijn. We moeten ons ook niet verdedigen: dat is tijdverlies. We moeten gewoon ons werk doen.